

Criminalization and Judicial Harassment of Earth Rights Defenders in Thailand

เล่มที่ 2 การทำให้นักปกป้องสิทธิฯตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและ
การคุกคามด้วยกระบวนการยุติธรรม

เนื้อหาของคู่มือนี้เป็นเพียงการแนวทางการปฏิบัติตัวของนักปกป้องสิทธิที่ดินและสิ่งแวดล้อม (land and environmental rights defenders) เมื่อเผชิญกับภัยคุกคามและความเสี่ยงเท่านั้น ไม่ถือเป็นข้อแนะนำทางกฎหมาย และไม่มีผลบังคับใช้ในทางกฎหมาย แม้ว่าจะมีหลายสิ่งที่คุณปกป้องสิทธิที่ดินและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยสามารถทำได้เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกเอาผิดทางอาญา และการคุกคามด้วยกระบวนการทางกฎหมาย แต่ก็ไม่มีหลักประกันว่าพวกเขาจะไม่เผชิญกับสิ่งต่างๆ ข้างต้นอันเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวนี้

สถานการณ์ส่วนบุคคลต่างมีลักษณะเฉพาะและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกับบริบทในประเทศไทย ดังนั้น เนื้อหาของคู่มือนี้จึงควรถือเป็นเพียงแนวทางปฏิบัติ คำปรึกษา และข้อเสนอแนะเท่านั้น ผู้อ่านจำเป็นต้องประเมินว่าเนื้อหาเหล่านี้สามารถใช้ได้กับสถานการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองหรือไม่

หนังสือเล่มนี้จัดทำโดย EarthRights International (EarthRights) โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก Environmental Defenders Collaborative (EDC) และ Center for Protection and Revival of Local Community Rights

สถานที่จัดพิมพ์: ประเทศไทย

ปีที่จัดพิมพ์ : 2565

หนังสือเล่มนี้ได้รับอนุญาตภายใต้ Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International Licence หากต้องการดูสำเนาใบอนุญาตนี้ โปรดดูที่ :

http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.en_US

ในคู่มือฉบับนี้คุณจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับ :

- ผู้คุกคามคือใคร?
- รูปแบบการคุกคาม
- คำนิยามของการทำให้ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและการใช้กระบวนการยุติธรรมเพื่อคุกคาม
- กฎหมายที่ใช้เป็นเครื่องมือของการคุกคามและกรณีตัวอย่าง

2.1. ผู้คุกคามคือใคร

มาถึงตรงนี้ ท่านทราบแล้วว่าท่านเป็นใคร และสิทธิของท่านมีอะไรบ้าง อย่างไรก็ตาม ท่านยังต้องเรียนรู้เกี่ยวกับคนอื่นๆ ที่ท่านทำงานด้วย ท่านจำเป็นต้องรู้จักผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของท่าน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง กลุ่มทุนและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ รวมทั้งกลุ่มประชาชนที่ท่านทำงานด้วย เมื่อท่านต้องการจะปกป้องสิทธิของตนเอง ท่านจำเป็นต้องรู้วิธีการรับมือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง บุคคลใดก็ตามที่มีส่วนหรือมีผลประโยชน์ร่วมในกระบวนการต่อสู้ของท่าน เรียกว่า “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” แม้ว่าสิทธิของท่านจะได้รับการรับรองตามกฎหมายไทยและกฎหมายระหว่างประเทศที่ปกป้องสิทธิมนุษยชน แต่สิทธิของท่านก็มักจะปะทะกับผลประโยชน์ของคนอื่นๆ หรือแม้กระทั่งหน่วยงานของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้อง

ผลประโยชน์กับข้อขัดแย้งทำให้ฝ่ายตรงข้ามขัดขวางการทำงานของท่าน อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ที่อาจเห็นอกเห็นใจในประเด็นที่ท่านกำลังต่อสู้และตัดสินใจจะช่วยเหลือและสนับสนุนการทำงานของท่าน ท่านจะต้องรู้ว่าคนกลุ่มนั้นเป็นใคร เพราะคนเหล่านี้สามารถช่วยให้ท่านมีที่ยืนที่แข็งแกร่งต่อหน้าฝ่ายตรงข้ามได้ ท่านจะต้องแยกแยะไม่ได้ออกจากเมล็ดพันธุ์ดี หากท่านจะดำเนินการต่อสู้

การทำแผนผังระบุและทำความเข้าใจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะสนับสนุนการต่อสู้ของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับยุทธศาสตร์ของท่าน ตัวอย่างเช่น วิธีการทำงานของท่านส่งผลกระทบต่อทางลบหรือทางบวกอย่างไรต่อผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย? ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรายใดมีอิทธิพลในการให้การปกป้องคุ้มครองตัวท่านเองและสมาชิกชุมชนที่ท่านทำงานด้วย? ในการรวบรวมแรงสนับสนุน ท่านจะต้องสร้างพันธมิตรกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะสามารถช่วยเพิ่มอำนาจต่อองให้แก่ท่าน ในฐานะบุคคลหรือชุมชน เสียงของท่านอาจไม่เป็นที่ได้ยิน ต่อเมื่อท่านและชุมชนมีคนอื่นๆ ออกมาให้การสนับสนุน เสียงของท่านจะดังและมีพลังมากขึ้น

ผู้คุกคามอาจเป็นผู้มีส่วนได้เสียหรือมีผลประโยชน์ขัดแย้งกับการทำงานของท่าน

1. ภาคธุรกิจ

บริษัทเอกชน หรือกลุ่มธุรกิจเอกชน โดยหลักการตามกฎหมายทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ต้องมีความรับผิดชอบในการเคารพสิทธิมนุษยชน ขอบเขตและนิยามของมีความรับผิดชอบดังกล่าวปรากฏตามรายละเอียดในหลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชน (UN Guiding Principles on Business and Human Rights - หลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติ)¹ ความรับผิดชอบที่จะต้องเคารพสิทธิมนุษยชนกำหนดให้บริษัท

“ต้องหลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดหรือมีส่วนสนับสนุนให้เกิดผลกระทบร้ายแรงด้านสิทธิมนุษยชนอันเป็นผลมาจากการดำเนินงานของคุณ และให้แก้ไขผลกระทบดังกล่าวหากเกิดขึ้นมา”

นอกจากนี้ยังกำหนดให้บริษัท

“ต้องหากทางป้องกันหรือควบคุมผลกระทบร้ายแรงด้านสิทธิมนุษยชน ที่เป็นผลลัพธ์โดยตรงมาจากการดำเนินงาน ผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีส่วนเชื่อมโยงกับธุรกิจของคุณแม้ว่าบริษัทเหล่านั้นจะไม่มีส่วนสนับสนุนให้เกิดผลกระทบดังกล่าวก็ตาม”

หลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติรับรองบทบาทที่สำคัญของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ในการประเมินผลกระทบร้ายแรงด้านสิทธิมนุษยชนทั้งยังเตือนให้รัฐต่างๆ คำนึงถึงหน้าที่ที่จะต้องประกันว่าจะไม่มีการขัดขวางการดำเนินงานที่สอดคล้องกฎหมายและการดำเนินงานโดยสันติของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

อย่างไรก็ดี นักปกป้องสิทธิมนุษยชนยังคงต้องเผชิญกับภัยคุกคามและการโจมตีที่ร้ายแรง ทั้งที่เป็นผลงานของภาคธุรกิจหรือเป็นผลจากการดำเนินงานของภาคธุรกิจ ข้อมูลจากรายงานช่วงที่ผ่านมาระบุถึงรูปแบบการโจมตีและการจำกัดสิทธิที่เลวร้ายลง โดยเป็นผลมาจากการปฏิบัติงานของรัฐบาลและหน่วยงานเอกชน เพื่อตอบโต้กับการทำงานของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน²

ในปี 2557 คณะทำงานสหประชาชาติว่าด้วยประเด็นสิทธิมนุษยชนและบรรษัทข้ามชาติและภาคธุรกิจอื่นๆ รายงานว่าได้รับข้อมูลที่ร้องเรียนเข้ามามากมายเกี่ยวกับการข่มขู่และการโจมตีนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

“ข้อมูลเหล่านี้มีทั้งข้อกล่าวหาว่ามีการสังหาร การโจมตีที่ร้ายแรง และการข่มขู่นักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งรุนแรงต่อต้านผลกระทบร้ายแรงจากบริษัทจดทะเบียนในฮ่องกง และข้อกล่าวหาว่ามีผลกระทบต่อเนื่องกันจากการทำเหมืองและโครงการไฟฟ้าพลังน้ำคณะทำงานกังวลอย่างยิ่งเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นอย่างมากของการโจมตีที่ร้ายแรงและการข่มขู่โดยรัฐและหน่วยงานอื่นนอกเหนือจากรัฐที่มีต่อผู้ประท้วงต่อต้านผลกระทบร้ายแรงจากการทำธุรกิจและโครงการพัฒนาที่สำคัญ ทั้งที่เกิดขึ้นจริงและอาจจะเกิดขึ้น”³

คณะทำงานเรียกร้องให้รัฐภาคีสหประชาชาติ

“ประกันว่าจะมีการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งทำงานเพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับผลกระทบของการทำธุรกิจ โดยเฉพาะโครงการสาธารณูปโภคขนาดใหญ่และโครงการพัฒนาต่างๆ และสื่อสารให้ภาคธุรกิจทราบว่าจำเป็นต้องมีการเคารพสิทธิของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน”⁴

สถานการณ์ที่เลวร้ายของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งทำงานในประเทศเกี่ยวกับที่ดิน อาณาบริเวณและสิ่งแวดล้อม มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับ “ความไม่สมดุลทางอำนาจที่เป็นผลมาจากการทำให้สิ่งแวดล้อมกลายเป็นเพียงสินค้า”⁵ โดยรัฐและภาคธุรกิจ งานวิจัยของแอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนลยืนยันว่าเกิดความรุนแรงระดับสูงต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งทำงานในประเทศเหล่านี้ กรณีส่วนใหญ่ที่บันทึกข้อมูลได้มักเกิดขึ้นในบริบทของโครงการของบริษัทที่มุ่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ⁶

ในรายงานฉบับล่าสุดของผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาติว่าด้วยสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน มีการระบุว่า

“ระบบที่อ่อนแอเกี่ยวกับหน้าที่ของบริษัทที่จะต้องเคารพสิทธิของนักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้นักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมได้รับความเสี่ยง มีรายงานชี้ให้เห็นว่าภาคธุรกิจมีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติมิชอบด้านสิทธิมนุษยชน ซึ่งรวมทั้งการควบคุมจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรที่สอดคล้องกฎหมาย การจำกัดการใช้สิทธิ และการพุ่งเป้าโจมตีโดยบริษัทรักษาความปลอดภัยเอกชนในนามของบริษัทเจ้าของโครงการ แผนปฏิบัติการระดับชาติที่มีการจัดทำขึ้นมานั้น มักไม่ให้ข้อชี้แนะต่อรัฐว่าควรลงโทษบริษัทที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติมิชอบเหล่านี้หรือไม่อย่างไร”⁷

อย่างไรก็ดี รัฐบาลหลายแห่งให้เหตุผลสนับสนุนปฏิบัติการต่อต้านกลุ่มบุคคลที่ประท้วงการแสวงหาประโยชน์จากที่ดินหรือทรัพยากรธรรมชาติ (ซึ่งรวมถึงที่ดินที่สืบทอดมาจากบรรพชนของชนพื้นเมือง) โดยบริษัทที่ทำธุรกิจต่างๆ โดยรัฐมักอ้างว่ากลุ่มต่างๆ เหล่านี้ขัดขวางการพัฒนาและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ

¹ หลักการชี้แนะแห่งสหประชาชาติว่าด้วยธุรกิจและสิทธิมนุษยชน: การปฏิบัติตามกรอบ “คุ้มครอง เคารพ และเยียวยา” ขององค์การสหประชาชาติ, UN Doc. HR/PUB/11/04 (2554)

² Global Witness, ฮอนดูรัส: ประเทศที่เสี่ยงตายมากที่สุดในโลกสำหรับนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม 2560 จาก www.globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/honduras-deadliest-country-world-environmentalactivism/; รายงานของผู้รายงานพิเศษว่าด้วยสิทธิที่มีเสรีภาพในการชุมนุมอย่างสงบและการสมาคม, Maina Kiai, UN Doc. A/HRC/29/25 (2015); รายงานของผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาติว่าด้วยสถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน, Michel Forst, UN Doc. A/71/281 (2559)

³ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ, รายงานคณะทำงานว่าด้วยประเด็นสิทธิมนุษยชนและบรรษัทข้ามชาติ และวิสาหกิจอื่นๆ, UN Doc. A/HRC/26/25 (2014), u. 18

⁴ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ, รายงานคณะทำงานว่าด้วยประเด็นสิทธิมนุษยชนและบรรษัทข้ามชาติ และวิสาหกิจอื่นๆ, UN Doc. A/HRC/26/25 (2014), u. 22

⁵ ผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาติว่าด้วยนักปกป้องสิทธิมนุษยชน พวกเขาถูกกล่าวหาว่าความจริงกับผู้มีอำนาจจะถูกสังหารอย่างเลือดเย็น: การวิเคราะห์สถานการณ์นักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมและข้อเสนอแนะอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการคุ้มครองที่ดีขึ้น ปรับปรุงจาก UN Doc. A/71/281 (2559)

⁶ แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล, เราปกป้องผืนดินด้วยเลือดของเรา: นักปกป้องที่ดิน อาณาบริเวณและสิ่งแวดล้อมในฮอนดูรัสและกัวเตมาลา, (Index: AMR 01/4562/2016)

⁷ ผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาติว่าด้วยนักปกป้องสิทธิมนุษยชน, พวกเขาถูกกล่าวหาว่าความจริงกับผู้มีอำนาจจะถูกสังหารอย่างเลือดเย็น: การวิเคราะห์สถานการณ์นักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมและข้อเสนอแนะอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อการคุ้มครองที่ดีขึ้น ปรับปรุงจาก UN Doc. A/71/281 (2559)

2. กลุ่มติดอาวุธ

นักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งทำงานในพื้นที่ที่มีการขัดกันด้วยอาวุธ ต้องเผชิญกับการข่มขู่และปัญหาท้าทายอีกแบบหนึ่ง ผู้ที่ทำงานในพื้นที่ความขัดแย้งและรายงานข้อมูลการละเมิดและการปฏิบัติมิชอบด้านสิทธิมนุษยชนมักต้องเผชิญกับการโจมตีทำร้ายจากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้งซึ่งมองว่าพวกเขาอาจเป็นศัตรู การโจมตีต่างๆ อาจมาจากโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงของรัฐกลุ่มติดอาวุธและกองกำลังอื่นๆ^๑

การปฏิบัติมิชอบต่างๆ มักเกิดขึ้นกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งทำงานในพื้นที่ความขัดแย้งประกอบด้วย การสังหารอย่างมิชอบด้วยกฎหมาย การลักพาตัวและการจับเป็นตัวประกัน การทรมานและการปฏิบัติที่โหดร้ายอื่นๆ (รวมทั้งการข่มขืนกระทำชำเราและการใช้ความรุนแรงทางเพศ) และการบังคับให้โยกย้ายถิ่นฐาน

3. กลุ่มอาชญากรที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กร

กลุ่มอาชญากรที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรเป็นภัยและมีการคุกคามเป็นพิเศษต่อนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะในพื้นที่ซึ่งหน่วยงานของรัฐมีโครงสร้างอ่อนแอ ส่งผลให้มีการสร้างอิทธิพลยึดครองพื้นที่ มีการก่ออาชญากรรมและการปฏิบัติมิชอบด้านสิทธิมนุษยชนโดยปราศจากการตรวจสอบ หลายประเทศทั่วโลกต้องพึ่งพากลุ่มติดอาวุธเพื่อปฏิบัติการรักษาความปลอดภัยของสาธารณะ หรือได้ใช้ยุทธวิธีทางทหาร การอบรม และยุทธโรปรกนโดยตำรวจและหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาท้าทายที่เกิดจากกลุ่มอาชญากรรมเหล่านี้

ในหลายกรณี กลุ่มอาชญากรที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรร่วมมือหรือปฏิบัติการโดยได้รับความยินยอมจากรัฐ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนซึ่งทำงานเปิดโปงการปฏิบัติมิชอบของพวกเขา และพยายามเรียกร้องให้พวกเขาต้องรับผิดชอบ มักต้องเผชิญความรุนแรงและการข่มขู่ นักปกป้องสิทธิมนุษยชนมักประสบความยากลำบากในการระบุตัวผู้ที่มุ่งปองร้ายกับตน หรือประเมินความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นเหตุให้แทบไม่สามารถหาวิธีป้องกันตัวเองได้ ในบริบทที่กลไกการคุ้มครองของรัฐมีความอ่อนแอ

^๑ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ, รายงานของผู้รายงานพิเศษแห่งสหประชาชาติว่าด้วยนักปกป้องสิทธิมนุษยชน, สถานการณ์ของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน, UN Doc. A/70/217 (2558)

2.2. รูปแบบการคุกคาม

พลวัตและรูปแบบของอำนาจที่เป็นอำนาจเชิงกดขี่และความรุนแรง⁹

อำนาจสามารถใช้ครอบงำและรักษาไว้ซึ่งระบบการเหยียดเพศ การเหยียดเชื้อชาติ และการเหยียดชนชั้นที่เป็นอยู่ในสังคม ผ่านการใช้ความรุนแรง การทำให้หลงคล้อยตาม และการหลอกลวง เพื่อกดขี่ไม่ให้คนกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและท้าทายระบบแห่งการครอบงำและการใช้ความรุนแรงนี้ อำนาจกดขี่มีวิธีแสดงออกสามวิธี ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกัน และส่งผลต่องานของเรา ชีวิตส่วนตัวและครอบครัว

1. อำนาจที่มองเห็นได้หรืออำนาจที่เป็นทางการ:

มักแสดงผ่านกลไกต่างๆ ของรัฐ การตัดสินใจ ปฏิบัติการต่างๆ ผ่านกฎหมาย นโยบาย สถาบันที่บิดเบี้ยว ไม่เป็นธรรม เป็นไปเพื่อประโยชน์ของชนชั้นสูง และเพื่อทำให้คนบางกลุ่มตกอยู่ในสภาพชายขอบ ไร้เสียงเรียกร้อง เช่น ผู้หญิง ชนเผ่าพื้นเมือง คนจน หญิงรักหญิง และกลุ่มอื่นๆ เป็นต้น

2. อำนาจที่แฝงเร้นหรืออำนาจมืด:

คือกลุ่มอิทธิพลต่างๆ (บรรษัท กลุ่มทางศาสนา เครือข่ายการค้าขาย องค์กรอาชญากรรม แหล่งข่าวหรือช่องสื่อบางแห่ง เป็นต้น) ที่ต้องการควบคุมสถาบันทางสังคมที่สำคัญและรัฐบาล เพื่อประโยชน์ของตน บ่อยครั้งกลุ่มเหล่านี้จะใช้อำนาจผ่านความรุนแรงและการป้ายสี เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามไม่กล้าเปิดปากและควบคุมประชากรบางกลุ่มและชุมชนให้อยู่ใต้อำนาจ เช่น ผู้หญิง ชนเผ่าพื้นเมือง เพื่อให้สามารถใช้อภิสิทธิ์ได้เต็มที่และรักษาไว้ซึ่งความมั่งคั่งของตัวเอง

3. อำนาจที่มองไม่เห็น:

ระบุได้ยากที่สุดเพราะแสดงตัวผ่านจิตสำนึกของเราหากเราไม่ตระหนักเท่ากัน อยู่ในรูปของความเชื่อ บรรทัดฐานทางสังคม ความคิด และอคติเกี่ยวกับเพศ เชื้อชาติ ชนชั้นชาติพันธุ์ เป็นต้น ส่งผลต่อวิธีคิด การกระทำและความรู้สึกของเรา อำนาจที่มองเห็นได้และอำนาจมืดชักใยอำนาจที่มองไม่เห็นผ่านการสร้างเรื่องเล่าและคำอธิบายที่แพร่หลายในสังคม ทำให้เกิดการครอบงำและควบคุม เช่น อคติทางชาติพันธุ์ที่เชื่อว่า “ชาวเขาตัดไม้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย” “ชาวเขาปลูกฝิ่น ค้ายาเสพติด” ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านระบบการศึกษาของไทยมาอย่างยาวนาน และคำว่า “ชาวเขา” เป็นคำที่มีความหมายในลักษณะของความเป็นคนอื่นที่ไม่ใช่คนไทย แม้ว่าปัจจุบันจะยกเลิกไม่ใช้คำนี้แล้ว และเปลี่ยนมาใช้คำว่า “ชาวไทยภูเขา” “บุคคลบนพื้นที่สูง” หรือ “ชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์” ในปัจจุบัน แต่อคตินี้ยังคงฝังอยู่ในจิตสำนึกของคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ กรณีตัวอย่างที่เห็นชัดคือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ที่ถูกมองว่าเป็นชาวเขาเผ่า “กะเหรี่ยง” เป็นชนกลุ่มน้อยที่หลบหนีเข้ามาจากประเทศเมียนมา และมีพฤติกรรมทำไร่เลื่อนลอย เป็นอันตรายต่อผืนป่าแก่งกระจาน รัฐจึงมีนโยบายอพยพชาวกะเหรี่ยงกลุ่มนี้ลงมาจากชุมชนดั้งเดิมของตนเองที่เคยตั้งถิ่นฐานอยู่ที่พื้นที่ที่เรียกว่า “ใจแผ่นดิน” มาเป็นร้อยปีก่อนที่จะมีการประกาศเขตอุทยานฯ

5 รูปแบบการคุกคามที่นักปกป้องสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมต้องเผชิญ¹⁰

⁹ ปรับจากรอบคิดเรื่องอำนาจของ JASS ข้อมูลเพิ่มเติมดูจาก Power Framework https://www.justassociates.org/sites/justassociates.org/files/mch3_2011_final_0.pdf

¹⁰ ข้อมูลจาก : <https://www.amnesty.or.th/latest/blog/7091/>

1. การข่มขู่

การข่มขู่คือสิ่งที่นักปกป้องสิทธิฯมักจะเผชิญเมื่อออกมาเคลื่อนไหวเพื่อสังคม การข่มขู่มีทั้งการส่งจดหมายข่มขู่ การขู่ผ่านช่องทางออนไลน์ และการข่มขู่ด้วยวาจา โดยตัวอย่างการข่มขู่ที่นักปกป้องสิทธิฯด้านสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยต้องเผชิญ คือ

กรณีของ นายเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ หัวหน้าพรรคสามัญชนและเครือข่ายประชาชนผู้เป็นเจ้าของเรื่องซึ่งเป็นที่ปรึกษาของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาเหล่าใหญ่-ผาจันโต ตำบลดงมะไฟ อำเภอสวรรคคูลา จังหวัดหนองบัวลำภู ถูกข่มขู่คุกคามมีพฤติกรรมมุ่งหมายถึงชีวิตหลายครั้ง อาจเป็นการดำเนินการจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าไม้ที่เสียผลประโยชน์จากการที่นายเลิศศักดิ์ คำคงศักดิ์ เป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนลุกขึ้นมาใช้สิทธิในการคัดค้านการต่อประทานบัตรให้ทำเหมืองหินในพื้นที่เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2563¹¹

2. การทำร้าย

การทำร้ายเป็นอีกหนึ่งการคุกคามที่นักปกป้องสิทธิฯทั่วโลกต้องเผชิญ โดยมีทั้งการดักทำร้าย พาพวกเขาไปข่มขู่ และการถูกจับไปทรมาน

ปี 2561 เกิดการทำร้ายร่างกายนักกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ กลุ่มชายฉกรรจ์จะอำพรางใบหน้า แต่งกายรัดกุมมิดชิดใส่ดำ ใช้ไม้และโลหะเป็นอาวุธ รวมถึงลักษณะการทำงานแบบแบ่งหน้าที่กันทำ และเหตุการณ์การคุกคามมักเกิดในหัวเวลาดำเนินการหรือหลังการดำเนินกิจกรรมด้านประชาธิปไตย ซึ่งรูปแบบการทำร้ายร่างกายนี้มีแนวโน้มระดับความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้น ที่มากขึ้น และผู้ได้รับความเสียหายเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยคดีที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ยังไม่มีความคืบหน้าและไม่สามารถนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้ เช่น การทำร้ายร่างกายนักปกป้องสิทธิฯเป็นสิ่งที่เห็นกันอยู่บ่อยๆ อย่างในกรณีของ จำเนียร หรือ รัชฎ์ เสรีวิวัฒน์ อดีตนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ นักกิจกรรมทางการเมืองกลุ่ม Startup people โดยเริ่มเคลื่อนไหวหลังจากการรัฐประหารปี 57 และยังคงเคลื่อนไหวจัดกิจกรรมทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ถูกทำร้ายมาแล้วสองครั้งภายในปี 2562 ครั้งแรกถูกทำร้ายบริเวณป้ายรถเมล์ในวันที่ 2 มิถุนายน หลังจากไปจัดกิจกรรมทางการเมือง และครั้งล่าสุดในวันที่ 28 มิถุนายน โดยถูกคนร้ายถึง 4 คน รุมตีด้วยไม้เบสบอลจนอาการสาหัส¹²

3. การสังหารและบังคับให้สูญหาย

การสังหารและบังคับให้สูญหายเป็นการคุกคามที่เลวร้ายที่สุดที่ยังคงเกิดขึ้นกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนทั่วโลก ตัวอย่างนักปกป้องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมที่ถูกสังหาร คือ

กรณีนายเจริญ วัชรอักษร ประธานกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก ต.บ่อนอก จ.ประจวบคีรีขันธ์ และแกนนำต่อต้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก ถูกคนร้ายยิงเสียชีวิต เมื่อวันที่ 21 มี.ย. 2547 เหตุเกิดขึ้น หลังจากที่นายเจริญฯกลับจากการยื่นเอกสารและให้การต่อคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) กรณีที่เขาได้ยื่นร้องเรียนเรื่องการบุกรุกที่ดินสาธารณะคลองชายธงในเขต อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์¹³

ข้อมูลจากเอกสารประกอบการประชุมของสำนักคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เรื่องนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2562 ที่ผ่านมาระบุว่า สำหรับประเทศไทยในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา มีนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่ทำงานในเรื่องการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ถูกบังคับให้สูญหาย (อุ้มหาย) จำนวนมากกว่า 50 ราย เช่น

กรณีนายพะละจี่ รักจนเจริญ หรือ “บิลลี่” แกนนำกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่ต่อสู้เรื่องสิทธิของชาวกะเหรี่ยงบางกลอยที่ถูกเผาทำลายบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งหายตัวไปภายหลังจากที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ปล่อยตัวเมื่อปี 2557¹⁴

กรณีของเด่น คำแหล้ ประธานโฉนดชุมชนโคกยาว ที่ได้เรียกร้องความยุติธรรมในประเด็นสิทธิที่ดินทำกิน ซึ่งหายตัวไปเมื่อปี 2559 หลังจากเดินทางเข้าป่าชุมชนบริเวณใกล้หมู่บ้านเพื่อเก็บหาหน่อไม้ จนปัจจุบันยังไม่พบศพของนายเด่นฯ สันนิษฐานว่าถูกทำให้หายตัวไปหรืออุ้มไป¹⁵

4. การลดทอนความน่าเชื่อถือ

การใส่ร้ายป้ายสีทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง และการคิดลบผ่านทางช่องทางออนไลน์ เป็นวิธีการลดทอนความน่าเชื่อถือของนักปกป้องสิทธิฯที่ฝังตรงข้ามนิยมใช้ เพื่อลดทอนความน่าเชื่อถือของนักปกป้องสิทธิฯลง ตัวอย่างเช่น

กรณีเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2563 นางอังคณา นีละไพจิตร อดีตกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) พร้อมด้วย น.ส.อัญชญา หิมมีหิระ อดีตอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจังหวัดชายแดนใต้ และทนายความ เดินทางมายื่นฟ้องสำนักนายกรัฐมนตรี ในฐานะหน่วยงานที่ดูแลกำกับดูแลกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) และกองทัพบก กรณีจัดทำและเผยแพร่ข้อมูลบิดเบือนใส่ร้ายผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชนทางโลกออนไลน์ผ่านทางเว็บไซต์ Pulony.blogspot.com¹⁶

¹¹ ข้อมูลจาก : <https://prachatai.com/journal/2020/09/89642>

¹² ข้อมูลจาก : <https://prachatai.com/journal/2019/06/82782>

¹³ ข้อมูลจาก : <https://www.komchadluek.net/today-in-history/283687>

¹⁴ ข้อมูลจาก : <https://themomentum.co/amnesty-declared-six-year-after-billy-disappear/>

¹⁵ ข้อมูลจาก : <https://prachatai.com/journal/2017/05/71442>

¹⁶ ข้อมูลจาก : <https://www.thaipost.net/main/detail/82749>

5. การคุกคามโดยใช้กระบวนการทางกฎหมายหรือการฟ้องร้องกลั่นแกล้ง หรือ Strategic Lawsuit Against Public Participation (SLAPPs)

คือการฟ้องโดยเจตนาเพื่อกลั่นแกล้งและให้หยุดเคลื่อนไหว หรือการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อลดทอนทรัพยากร เวลา ทรัพยากร และกำลังใจของฝ่ายตรงข้าม เป็นเจตนาฟ้องเพื่อปิดปากมากกว่าการฟ้องเพื่อความยุติธรรม ซึ่งการใช้กฎหมายฟ้องกลั่นแกล้งในไทยนั้น มีการใช้อย่างแพร่หลาย ตัวอย่างเช่น

กรณีนายสุเมธ เจริญพงษ์นาม แทนนำกลุ่มคนรักชรักกรอกสมบุรณ์ ที่ประกอบด้วยชาวบ้าน 4 ตำบล (กรอกสมบุรณ์, ศรีมหาโพธิ์, ลาดตะเคียน, บ้านหนองตลาด) ในจังหวัดปราจีนบุรี รวมกลุ่มขึ้นหลังได้รับความเดือดร้อนจากกลิ่นเหม็นคล้ายกลิ่นสารเคมีจากกิจการกำจัดกากของเสียอุตสาหกรรมบริเวณใกล้เคียง ซึ่งหลังจากได้ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัดให้ตรวจสอบ ล่าสุดเมื่อเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา สุเมธถูกบริษัทเจ้าของกิจการ ฟ้องข้อหาหมิ่นประมาทด้วยการโฆษณาและเรียกค่าเสียหาย 50 ล้านบาท พร้อมดอกเบี้ย 7.5% ต่อปี เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ.2563 ที่ศาลจังหวัดปราจีนบุรี¹⁷

2.3 คำนิยามของการทำให้ตกเป็นจำเลยในคดีอาญา และการใช้กระบวนการยุติธรรมเพื่อคุกคาม

หนึ่งในการคุกคามที่กล่าวมาข้างต้นที่คู่มือนี้จะให้ความสำคัญ เพื่อการปกป้องนักปกป้องสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม คือ การคุกคามโดยใช้กระบวนการทางกฎหมายหรือการฟ้องร้องกลั่นแกล้ง ดังนั้น นักปกป้องสิทธิฯ อาจตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้ตลอดเวลา

ความหมายของการตกเป็นผู้ต้องหา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 บัญญัติว่า “ผู้ต้องหา” หมายความว่า บุคคลผู้ถูกหาว่าได้กระทำความผิด แต่ยังมีได้ถูกฟ้องต่อศาล ส่วน “จำเลย” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด

ตัวอย่างกรณีที่ทำนองตกเป็น “ผู้ต้องหา” หรือ “จำเลย” และคำแนะนำเบื้องต้นที่สำคัญเมื่อท่านตกเป็น “ผู้ต้องหา” และอาจกลายเป็น “จำเลย” จากการถูกเจ้าหน้าที่รัฐควบคุมตัวจากถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดตามกฎหมายใดๆ ที่มีการกำหนดโทษทางอาญาไว้ โดยเฉพาะเรื่องการโพสต์หรือแชร์ข้อความในโซเชียลมีเดีย ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่นักปกป้องสิทธิฯ ใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารสาธารณะเพื่อรณรงค์ขับเคลื่อนประเด็นต่างๆ ในการต่อสู้เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้กับกลุ่มเป้าหมาย

เมื่อถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ทหารเข้าจับกุมตัว โดยอ้างว่าท่านได้โพสต์หรือแชร์ข้อความในโซเชียลมีเดีย ท่านควรจะทำอย่างไร?

- **อย่างแรกการโพสต์หรือแชร์ข้อความลงในโซเชียลมีเดีย ไม่ใช่การกระทำความผิดซึ่งหน้า (การกระทำความผิดที่เกิดขึ้นต่อหน้าเจ้าหน้าที่) ดังนั้น หากจะถูกจับกุมควรปฏิบัติดังนี้**
 1. สอบถามว่ามีหมายจับหรือไม่
 2. ขอคู่มือแสดงตัวของเจ้าหน้าที่ว่าชื่ออะไร สังกัดอะไร
 3. เราจะถูกควบคุมตัวด้วยข้อหาอะไร
 4. เราจะถูกพาตัวไปที่ไหน
 5. แจ้งให้ญาติหรือคนที่ใกล้ชิดทราบโดยด่วน
- **ในกรณีที่เจ้าหน้าที่จะทำการค้นบ้านหรือที่ทำงานควรปฏิบัติดังนี้**
 1. สอบถามว่ามีหมายค้นหรือไม่
 2. ยืนยันว่าการตรวจค้นต้องทำต่อหน้าเราผู้ครอบครองสถานที่ และให้คนใกล้ชิดมาเป็นพยาน
 3. ต้องทำการค้นในเวลากลางวัน
 4. ขอบันทึกการตรวจค้นจากเจ้าหน้าที่ไว้เป็นหลักฐาน
- **พนักงานเจ้าหน้าที่จะทำหรือสั่งให้เราทำสิ่งต่อไปนี้ได้ก็ต่อเมื่อมี “หมายศาล” อนุญาตให้ทำได้ หากไม่มีหมายศาล พนักงานเจ้าหน้าที่ไม่มีอำนาจและเราก็มีสิทธิที่จะไม่ทำตาม**
 1. คัดลอกข้อมูล จากคอมพิวเตอร์ มือถือ แท็บเล็ต หรือระบบคอมพิวเตอร์อื่นๆ ของเรา
 2. สั่งให้ส่งข้อมูลคอมพิวเตอร์ หรืออุปกรณ์ที่ใช้เก็บข้อมูล เช่น แฟรชไดร์, แผ่นซีดีให้แก่เจ้าหน้าที่
 3. ตรวจสอบ หรือ Log in (เข้าระบบ) เข้าเครื่องคอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก มือถือ แท็บเล็ต ข้อมูลคอมพิวเตอร์ หรืออุปกรณ์ที่เก็บข้อมูลคอมพิวเตอร์ของเรา
 4. ถอดรหัสผ่าน (password) เพื่อเข้าคอมพิวเตอร์ หรือสั่งให้เราพิมพ์หรือเขียนรหัสผ่าน เพื่อเข้าระบบคอมพิวเตอร์ หรือสั่งให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเราพิมพ์หรือเข้าpassword หรือให้ความร่วมมือกับพนักงานเจ้าหน้าที่ในการกระทำการดังกล่าว
 5. ยึดหรืออายัดระบบคอมพิวเตอร์ของเรา เช่น ยึดคอมพิวเตอร์ มือถือ หรือแท็บเล็ต แต่ยึดได้ไม่เกิน 30 วัน และขยายได้สูงสุดไม่เกิน 60 วันเท่านั้น

¹⁷ ข้อมูลจาก : <https://greennews.agency/?p=21403>

- **เมื่อถูกควบคุมตัวเราควรคำนึงดังต่อไปนี้ โดยพึงระลึกว่าเจ้าหน้าที่ทุกคนมีหน้าที่ดำเนินการเอาผิดตามกฎหมายกับเรา**
 1. ไม่ควรสนทนากับเจ้าหน้าที่เกินจำเป็น ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตาม หากถูกถามข้อมูล ไม่ควรให้ข้อมูลใดๆรวมทั้ง Username (ชื่อผู้ใช้) และ Password (รหัสผ่าน) และไม่ควรถูกใช้อารมณ์โต้เถียงประเด็นต่างๆ กับเจ้าหน้าที่ เพราะจะเป็นผลเสียแก่ผู้ถูกควบคุมตัว เช่น นำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในคดี
 2. อย่าวิตกกังวลไปกับการข่มขู่ในรูปแบบต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ พยายามควบคุมสติให้ได้มากที่สุดภายใต้สถานการณ์กดดัน
 3. ข้อเสนอแลกเปลี่ยนจากเจ้าหน้าที่ที่ต่อรองว่าหากรับสารภาพ จะไม่ถูกดำเนินคดี หรือศาลจะพิพากษาลงโทษน้อยกว่าปกติ รวมถึงข้อเสนออื่นๆ เราไม่ควรตกลงเนื่องจากจะเป็นผลร้ายแก่ตนเอง เพราะข้อเสนอล้วนไม่มีฐานรองรับทางกฎหมายและไม่สามารถกระทำได้จริง
 4. หากเจ้าหน้าที่ให้เซ็นเอกสาร ควรสงบสติอารมณ์ให้หนึ่งและอ่านเอกสารให้ครบถ้วน และดูว่าตรงกับความเป็นจริงที่เรารับรู้หรือไม่ โดยต้องไม่ใช่สิ่งที่ผู้ถูกควบคุมตัวคิดหรือคาดเดาไปเอง หากไม่ถูกต้องให้เจ้าหน้าที่แก้ไขให้ถูกต้อง หากเจ้าหน้าที่ปฏิเสธ ผู้ถูกควบคุมตัวมีสิทธิไม่เซ็นเอกสารได้
 5. โปรดระวังเอกสารและข้อมูลทุกชนิดที่เราให้กับเจ้าหน้าที่ เพราะถูกนำมาใช้ในชั้นศาลเพื่อดำเนินการเอาผิดตามกฎหมายได้
- **เราควรปฏิบัติตัวเช่นไรและควรให้การอย่างไรกับพนักงานสอบสวนเมื่อถูกนำตัวมาที่สถานีตำรวจ**
 1. ไม่ควรให้การใดๆกับพนักงานสอบสวน จนกว่าจะปรึกษากายความของตนเองก่อนเท่านั้น
 2. หากไม่มีกายนความของตนเอง เราควรให้การปฏิเสธทุกข้อกล่าวหาที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา หรือยืนยันกับพนักงานสอบสวนว่าจะไม่ให้การใดๆ และจะให้การในชั้นศาลเท่านั้น
 3. ข้อพึงระวัง :
 - 1) เรามีสิทธิตามกฎหมายที่จะให้การหรือไม่ให้การกับพนักงานสอบสวนได้
 - 2) การให้การรับสารภาพในชั้นสอบสวนจะเป็นผลเสียอย่างมากในการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของท่านในชั้นศาล

2.4. กฎหมายที่ใช้เป็นเครื่องมือของการคุกคามและกรณีตัวอย่าง

กฎหมายที่มักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการคุกคามนักปกป้องสิทธิมนุษยชน เพื่อให้หยุดการดำเนินการหรือการเคลื่อนไหวในทางสาธารณะ: ที่ยกมาเป็นสังเขปในคู่มือนี้

กฎหมายที่ใช้ปิดกั้นเสรีภาพการแสดงออก¹⁸

เสรีภาพการแสดงออกถูกรับรองและถูกจำกัดโดยกฎหมายไปพร้อมๆ กันกับรัฐธรรมนูญทั้งฉบับปี 2540 ฉบับปี 2550 และฉบับปี 2560 ต่างก็รับรองให้ทุกคนมีเสรีภาพในการแสดงออกในลักษณะเดียวกัน กล่าวโดยเฉพาะรัฐธรรมนูญฉบับปี 2560 รับรองเสรีภาพการแสดงออกไว้ในมาตรา 34 และกำหนดไว้ด้วยว่า เสรีภาพการแสดงออก จะถูกจำกัดได้ตามกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิ หรือเสรีภาพของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันสุขภาพของประชาชน

1. กฎหมายอาญาที่ใช้จำกัดเสรีภาพการแสดงออกโดยทั่วไป

โดยทั่วไป ทุกคนที่อยู่ในประเทศไทยต้องอยู่ภายใต้ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งกำหนดฐานความผิดที่เกี่ยวกับการแสดงออกไว้หลายฐาน เช่น

- 1.1. ความผิดฐานดูหมิ่น หมิ่นประมาท แสดงความอาฆาตมาดร้าย พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 ในคู่มือนี้ จะเรียกย่อๆว่า ความผิดฐาน “หมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ฯ” มีโทษจำคุก 3-15 ปี
- 1.2. ความผิดฐานสร้างความปั่นป่วนหรือกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชนถึงขนาดที่จะก่อความไม่สงบขึ้นในราชอาณาจักร หรือเพื่อให้ประชาชนล่วงละเมิดกฎหมายแผ่นดิน ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 116 ซึ่งในคู่มือนี้จะเรียกย่อๆว่า ความผิดฐาน “ยุยงปลุกปั่น” มีโทษจำคุกไม่เกิน 7 ปี
- 1.3. ความผิดฐานดูหมิ่นเจ้าพนักงานซึ่งปฏิบัติหน้าที่ ตามมาตรา 136 มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 2,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
- 1.4. ความผิดฐานดูหมิ่นศาลหรือผู้พิพากษาในการพิจารณาคดี ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 198 มีโทษจำคุกตั้งแต่ 1 ถึง 7 ปี ปรับตั้งแต่ 2,000 -14,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
- 1.5. ความผิดฐานดูหมิ่นวัดหรือสถานที่เคารพทางศาสนา ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 206 มีโทษจำคุกตั้งแต่ 1 ถึง 7 ปี ปรับตั้งแต่ 2,000 -14,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
- 1.6. ความผิดฐานมีวุ่นวายความวุ่นวาย ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 215 และมาตรา 216 มีโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน ปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หากเจ้าหน้าที่สั่งให้เลิกแล้วไม่เลิก จะมีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 6,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งความผิดฐานนี้ มักถูกใช้กับการจัดการชุมนุมสาธารณะ
- 1.7. ความผิดฐานหมิ่นประมาท ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 326 มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 20,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
- 1.8. ความผิดฐานหมิ่นประมาทโดยการโฆษณา หรือการหมิ่นประมาทผ่านสื่อต่างๆ เพื่อให้ปรากฏแก่ประชาชนโดยทั่วไป ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 328 มีโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปี ปรับไม่เกิน 200,000 บาท
- 1.9. ความผิดฐานดูหมิ่น ทั้งดูหมิ่นซึ่งหน้า หรือโดยการโฆษณา ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 393 มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือน ปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

2. กฎหมายที่ใช้จำกัดเนื้อหาในสื่อวิทยุและโทรทัศน์

- 2.3. พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 ซึ่งในคู่มือนี้ จะเรียกย่อๆ ว่า “กฎหมายประกอบกิจการวิทยุโทรทัศน์” เป็นกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับสื่อวิทยุและโทรทัศน์ โดยมีมาตรา 37 กำหนดไว้ว่า ห้ามออกอากาศรายการที่มีเนื้อหาก่อให้เกิดการล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเข้าลักษณะลามกอนาจาร หรือก่อให้เกิดความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชนอย่างร้ายแรง หากฝ่าฝืนให้กรรมการ กสทช. มีอำนาจสั่งระงับการออกอากาศรายการ หรือสั่งพักใช้ในใบอนุญาตหรือเพิกถอนใบอนุญาต เจ้าของสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์นั้นๆ หรือสั่งปรับตั้งแต่ 50,000 - 500,000 บาท
- 2.4. พระราชบัญญัติ วิทยุคมนาคม พ.ศ. 2498 ซึ่งเป็นกฎหมายเก่าที่ยังมีผลบังคับใช้อยู่ เกี่ยวข้องกับการใช้คลื่นวิทยุ บางครั้งกฎหมายนี้ ก็ถูกนำมาใช้อำนาจกับผู้ที่ใช้สื่อวิทยุ ส่งข้อมูลข่าวสารโดยไม่ได้รับใบอนุญาต มีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
- 2.5. ในยุคคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีประกาศ คสช. ฉบับที่ 97/2557 และ 103/2557 กำหนดให้สถานีวิทยุและโทรทัศน์ทุกแห่งทุกประเภท เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตามที่ได้รับแจ้งจาก คสช. ห้ามเชิญบุคคลมาสัมภาษณ์ ในลักษณะที่จะจรรยาความขัดแย้ง ห้ามวิจารณ์ คสช. โดยเจตนาไม่สุจริต ห้ามเผยแพร่ข้อมูลที่ ก่อให้เกิดความสับสน ฯลฯ

3. กฎหมายที่ใช้จำกัดเนื้อหาในสื่อออนไลน์

- 3.4. พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 ซึ่งในคู่มือนี้จะเรียกย่อๆว่า “พรบ.คอมพิวเตอร์ฯ” มาตรา 14 กำหนดห้ามนำเข้าข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จ โดยประการที่น่าจะเกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของประเทศ หรือก่อให้เกิดความตื่นตระหนกแก่ประชาชน หรือข้อมูลที่เป็นความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร มีโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ปรับไม่เกิน 100,000 บาท และพรบ.คอมพิวเตอร์ฯ มาตรา 20 ยังให้อำนาจเจ้าพนักงานร้องขอต่อศาล เพื่อปิดกั้นเนื้อหาที่อาจกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย
- 3.5. ในยุค คสช. มีประกาศ คสช. ฉบับที่ 12/2557 ขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการสื่อสังคมออนไลน์ ระงับการให้บริการส่งข้อความเชิงปลุกระดม ยุยง ตลอดจนการต่อต้านการปฏิบัติงานของ คสช. หากยังดำเนินการอยู่ จะสั่งระงับการบริการ และฉบับที่ 17/2557 สั่งให้ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ตทุกราย ติดตาม ตรวจสอบ และระงับการเผยแพร่ข้อมูลที่บิดเบือน ยุยงปลุกปั่น อันจะก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยภายในราชอาณาจักร หรือผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

¹⁸ ข้อมูลจาก <https://freedom.ilaw.or.th/freedom-of-expression-101/limit-expression>

4. กฎหมายที่ใช้จำกัดเนื้อหาในสื่อสิ่งพิมพ์

- 4.1. พระราชบัญญัติจดทะเบียนการค้า พ.ศ. 2551 ไม่บังคับให้ผู้ผลิตหรือผู้นำเข้าสินค้าต้องแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาในสื่อสิ่งพิมพ์ที่ผลิตในประเทศ โดยตรง มีเพียงอำนาจของผู้อนุญาตการนำเข้าสินค้า ตามมาตรา 10 ที่จะสั่งห้ามนำสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหาหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงอาชญากรรมร้ายแรงหรือหมิ่นพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หรือจะกระทบต่อความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร หรือความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชนเข้ามาในราชอาณาจักร ผู้ใดฝ่าฝืนคำสั่งของผู้อนุญาตการนำเข้าสินค้า มีโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

5. กฎหมายที่ใช้จำกัดเนื้อหาในสื่อภาพยนตร์

- 5.1. พระราชบัญญัติภาพยนตร์และวีดิทัศน์ พ.ศ.2551 กำหนดให้ภาพยนตร์ทุกประเภทต้องส่งให้คณะกรรมการตรวจพิจารณาภาพยนตร์ก่อนเผยแพร่ ซึ่งคณะกรรมการมีอำนาจตามมาตรา 26 ที่จะกำหนดอายุ ผู้ชม หรือจะสั่งห้ามฉาย หรือสั่งให้แก้ไขตัดกอนเนื้อหาออกได้ เงื่อนไขของภาพยนตร์ที่จะถูกสั่งห้ามฉาย เป็นไปตามกฎกระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ.2552 ได้แก่ ภาพยนตร์ที่ (๑) เนื้อหากระทบกระเทือนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (๒)สาระสำคัญของเรื่องเป็นการเหยียดหยามหรือนำความเสื่อมเสียมาสู่ศาสนา หรือไม่เคารพต่อปูชนียบุคคล ปูชนียสถาน หรือปูชนียวัตถุ (๓) เนื้อหาที่ก่อให้เกิดการแตกความสามัคคีระหว่างคนในชาติ (๔) เนื้อหาที่กระทบกระเทือนต่อสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ (๕)สาระสำคัญของเรื่องเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ (๖) เนื้อหาที่แสดงการมีเพศสัมพันธ์ที่เห็นอวัยวะเพศ และตามมาตรา 77 ผู้ใดนำภาพยนตร์ที่สั่งห้ามฉายออกเผยแพร่ มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

6. กฎหมายที่ใช้จำกัดการชุมนุมสาธารณะ

- 6.1. พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ.2558 ซึ่งในคู่มือนี้จะเรียกย่อๆว่า “พรบ.ชุมนุมฯ” กำหนดว่าก่อนการจัดการชุมนุมสาธารณะ ผู้จัดต้องแจ้งให้ตำรวจในท้องที่ทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง ผู้จัดการชุมนุมต้องควบคุมดูแลให้การชุมนุมเป็นไปโดยสงบปราศจากอาวุธ และผู้เข้าร่วมการชุมนุมก็ต้องปฏิบัติเช่นกัน หากผู้ชุมนุมไม่ปฏิบัติตามที่กำหนดตำรวจอาจร้องขอศาลแพ่งเพื่อขออำนาจเข้าสลายการชุมนุมได้
ในยุค คสช. มีประกาศ คสช. ฉบับที่ 7/2557 ห้ามการชุมนุมทางการเมืองเกิน 5 คน มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 20,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และต่อมาคำสั่งหัวหน้า คสช. ฉบับที่ 3/2558 ห้ามการชุมนุมทางการเมืองเกิน 5 คน วันแต่จะได้รับการอนุญาตจากหัวหน้า คสช. มีโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน ปรับไม่เกิน 10,000 บาท ทั้งนี้ คำสั่งหัวหน้า คสช.ฉบับที่ 3/2558 ถูกออกมาเพื่อทดแทนประกาศ คสช.ฉบับที่ 7/2557 หลังมีการประกาศยกเลิกกฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร (ยกเว้นพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้) ในวันที่ 1 เมษายน 2558

7. กฎหมายที่ใช้ในสถานการณ์พิเศษด้านความมั่นคง

- 7.1. พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ.2457 ซึ่งในคู่มือนี้จะเรียกย่อๆว่า “กฎอัยการศึก” มาตรา 11 กำหนดว่า ในเวลาและพื้นที่ที่ประกาศกฎอัยการศึก ให้ทหารมีอำนาจสั่งห้ามมิว่าชุมนุมกัน ห้ามจำหน่าย หรือแจกสิ่งพิมพ์ หรือห้ามโฆษณา แสดงมหรสพ ห้ามรับหรือส่งซึ่งวิทยุ หรือวิทยุโทรทัศน์ได้
- 7.2. พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ.2548 ซึ่งในคู่มือนี้จะเรียกย่อๆว่า “พรก.ฉุกเฉิน” มาตรา 9 กำหนดว่า เมื่อประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจห้ามการเสนอข่าว การจำหน่าย หรือทำให้แพร่หลายซึ่งสิ่งพิมพ์ หรือสื่ออื่นใดที่มีข้อความอันอาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวหรือเจตนาบิดเบือนข้อมูลข่าวสารทำให้เกิดความเข้าใจผิดในสถานการณ์ฉุกเฉินจนกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ หรือความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน กรณีที่ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินร้ายแรง มาตรา 11 ให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจตรวจสอบการสื่อสารและระงับการติดต่อสื่อสารได้

8. กฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปิดกั้นเสรีภาพการแสดงออก

นอกจากกฎหมายที่กล่าวมาแล้ว ยังมีกฎหมายอีกหลายฉบับที่มีบทบัญญัติปิดกั้นการใช้เสรีภาพการแสดงออก กฎหมายที่ถูกนำมาใช้ให้เห็นอยู่หลายครั้ง เช่น

- 8.1. พระบัญญัติว่าด้วยการออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2559 ซึ่งในคู่มือนี้จะเรียกว่า “พ.ร.บ.ประชามติฯ” มาตรา 61 วรรค 2 กำหนดให้การเผยแพร่ข้อมูลที่มีผิดไปจากข้อเท็จจริงหรือมีลักษณะรุนแรง ก้าวร้าว หยาดคาย ปลุกระดม หรือข่มขู่ โดยมุ่งหวังเพื่อให้ผู้มีสิทธิออกเสียงไม่ไปใช้สิทธิออกเสียง หรือออกเสียงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่ออกเสียง มีโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปี ปรับไม่เกิน 100,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ
- 8.2. พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2535 ซึ่งในคู่มือนี้จะเรียกย่อๆว่า “พ.ร.บ.ความสะอาดฯ” มาตรา 10 กำหนดว่า การโฆษณาด้วยการปิด ทิ้ง หรือโปรยแผ่นประกาศหรือใบปลิวในที่สาธารณะ ต้องได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากเจ้าหน้าที่ หากฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน 5,000 บาท
- 8.3. พระราชบัญญัติควบคุมการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง พ.ศ.2493 มาตรา 4 กำหนดว่า การใช้ เครื่องขยายเสียงด้วยกำลังไฟฟ้าต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ก่อน หากฝ่าฝืนมีโทษปรับไม่เกิน 200 บาท

